

Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se
s.sof@regeringskansliet.se.

Remissvar avseende utkast till lagrådsremiss För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga

Ert dnr: S2025/02039

Förvaltningsrätten anser inledningsvis att det är olyckligt att remisstiden för denna omfattande och viktiga lagstiftningsprodukt har varit så kort. Det innebär att förvaltningsrätten inte har haft möjlighet att lämna så väl övervägda och genomarbetade synpunkter som förslaget förtjänar.

I sitt remissvar hänvisar förvaltningsrätten till förslaget till lag om omhändertagande för vård av barn och unga. I den mån motsvarande bestämmelse även föreslås gälla för förslaget till lag om särskilda befogenheter för den statliga barn- och ungdomsvården så gäller förvaltningsrättens synpunkter även förslagen i den lagen.

Förvaltningsrätten har följande synpunkter på förslaget.

Generella synpunkter

Förvaltningsrätten ifrågasätter behovet av att omväxlande benämna en person som fyllt 18 år men inte 21 år för "*ung person*" eller "*den unge*" och föreslår att "*ung person*" används genomgående, eftersom benämningen "*den unge*" i den äldre lagstiftningen har använts synonymt för barn och unga personer.

Förvaltningsrätten konstaterar att barnets bästa anges i en egen bestämmelse (2 kap. 1 §), vilket domstolen inte har några synpunkter på. Förvaltningsrätten noterar dock att barnets bästa också anges specifikt i vissa bestämmelser i förslaget (se t.ex. 3 kap. 1 §, 3 kap. 5 § 4). Förvaltningsrätten förordar att barnets bästa bara anges i den inledande bestämmelsen eftersom det av denna tydligt framgår att barnets/en ung persons bästa är avgörande för alla beslut enligt lagen. Att upprepa barnets bästa i andra bestämmelser tillför inte något, utan kan snarare skapa förvirring. Fråga skulle kunna uppstå om det är extra noga med barnets bästa vid vissa beslut.

Förvaltningsrätten konstaterar att det i 16 kap. i förslaget, som rubriceras ”*Handläggning hos socialnämnd och allmän förvaltningsdomstol*” anges tidsfrister som rör förvaltningsrättens prövning. De tidsfrister som gäller socialnämnden synes istället anges i de materiella bestämmelserna (se t.ex. 5 kap. 5 § i utkastet). Förvaltningsrätten anser att alla tidsfrister antingen ska anges i det gemensamma kapitlet eller i anslutning till de materiella bestämmelserna.

Rätt att föra sin egen talan (2 kap. 5 § andra stycket)

Förvaltningsrätten avstyrker förslaget.

Den huvudregel som för närvarande gäller, att barn från 15 års ålder är processbehöriga och regelmässigt hörs i domstol, anser förvaltningsrätten vara mycket väl avvägd. Ställföreträdarens uppgift att föra fram barnets åsikter och vilja fungerar också väl. Redan idag finns möjligheten att höra yngre barn, och förvaltningsrätten har svårt att se att ett obligatorium skulle vara förenligt med barnets bästa. Det framstår inte som osannolikt i den här typen av mål att ett barn kan utsättas för påtryckningar och önskemål från sina vårdnadshavare att det ska delta i en förhandling för att beskriva olika förhållanden i t.ex. hemmet eller i

relationen på ett sätt som är positivt för vårdnadshavarna. Det finns alltså en uppenbar risk att barnets vilja de facto inte är barnets vilja.

Förvaltningsrätten anser givetvis att det är av stort värde att få tillgång även till yngre barns berättelser, men att sådana lämpligen kan inhämtas genom socialnämndens och ställföreträdarens försorg.

Enligt utkastet ankommer det vidare på domstolen att utreda barnets vilja att höras och den skaderisk som kan finnas. Barnet behöver inte själv givit uttryck för att hen vill höras (s. 137). Om förslaget genomförs anser förvaltningsrätten att det är bättre att utrednings-skyldigheten läggs på socialnämnden och ställföreträdaren. Vid en sådan ordning har dessa aktörer även möjlighet att redogöra för sin ståndpunkt i frågan och därigenom ge domstolen ett fullgott beslutsunderlag.

Enligt utkastet bör barns deltagande i en förhandling genomföras på olika sätt och anpassas utifrån det enskilda barnets individuella förutsättningar, behov och önskemål (s 138). Förvaltningsrätten anser att det bl.a. kan medföra en risk att parterna inte kan uttrycka sig fritt och föra fram information på ett tydligt och konkret sätt. Detta kan visserligen lösas genom att barnet endast deltar i en begränsad del av förhandlingen, men det kan vara svårt att förutsäga när en sådan situation kan uppkomma. Om barnet deltar på telefon, genom videolänk eller i ett medhörningsrum uppstår frågor kring hur barnet ska stöttas eftersom ställföreträdaren bör närvara under hela förhandlingen och därmed inte har möjlighet att närvara tillsammans med barnet.

Nödvändig vård (3 kap. 1 § 2 se även 1 kap. 1 och 2 §§)

I förslaget anges att uttrycket "*behövlig vård*" ska ersättas med "*nödvändig vård*". Det anges också att det inte är avsett att ändringen ska medföra någon ändring i sak. Semantiskt har uttrycken dock olika innebörd. Förvaltningsrätten noterar också att det av resonemanget som

förs i utkastet på s. 142 f. framgår att det kan bli fråga om en förändrad prövningsram vid domstolarnas bedömning av nödvändig vård. Om detta är avsikten bör det förtydligas i det fortsatta lagstiftningsarbetet. För förvaltningsrätten är det oklart vad som ska prövas då det dels anges att domstolen ska ta ställning till om den planerade vården som socialnämnden bedömt nödvändig är det, dels att rätten inte ska ta formell ställning till valet av placeringsform.

Omhändertagande för vård på grund av förhållanden i hemmet (3 kap. 2 § 3)

Förvaltningsrätten anser att formuleringen ”*grundläggande behov*” bör ändras. Begreppet har i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) en vedertagen, och snävare betydelse. Att använda samma begrepp i en annan lagstiftning kan leda till oklarheter i rättstillämpningen.

Enligt utkastet (s. 150) avses med grundläggande behov omvårdnad, trygghet och en god fostran såsom det kommer till uttryck i 6 kap. 1 § föräldrabalken. Förvaltningsrätten föreslår därför att bestämmelsen utformas på samma sätt dvs. ”*brister i omsorgen avseende barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran*”, alternativt att en hänvisning görs till bestämmelsen i föräldrabalken.

Omhändertagande för vård på grund av eget beteende (3 kap. 3 § 3)

Enligt utkastet kompletteras bestämmelsen med att även destruktivt beteende, vid sidan av socialt nedbrytande beteende, ska utgöra grund för ett omhändertagande för vård. Förvaltningsrätten konstaterar att flera av de beteenden som inte tidigare har ansetts vara skäl för tvångs-ingripande nu föreslås utgöra destruktivt beteende. Förvaltningsrätten ser en risk i att begreppet kan medföra att i princip vilket beteende som helst kan ligga till grund för ett omhändertagande för vård, särskilt tillsammans med ändringen om att psykiatriska besvär inte ska utesluta

omhändertagande för vård. Såsom anges i utkastet (s. 161) kommer det i många fall vara svårt att dra någon tydlig gräns mellan om ett beteende avviker från samhällets grundläggande normer eller snarare består i en oförmåga att skydda sig själv. Förvaltningsrätten anser vidare att om psykiatriska besvär eller psykiatriska tillstånd inte ska utgöra hinder för vård så bör detta framgå redan av lagtexten.

Trots avsikten att psykiatriska besvär inte ska utesluta vård enligt den nya föreslagna lagen kan, enligt utkastet (s. 163), ett omhändertagande för vård inte bli aktuellt om socialnämnden inte har någon insats som bedöms kunna bidra till en förändring som avvärjer risken för skada. Förvaltningsrätten befarar att detta kan leda till tillämpningsproblem och att förutsättningarna för att bereda vård härigenom kan variera beroende på den enskilda socialnämndens resurser och insatser. Det kan ifrågasättas om det är avsikten.

Omhändertagande för vård på grund av anknytning

(3 kap. 5 och 6 §§)

Förvaltningsrätten anser att det behövs en noggrannare analys av bestämmelsen eftersom den utvidgar förutsättningarna att besluta om tvångsvård. T.ex. behövs det fortsatt utredas hur riskbedömningen ska göras och hur den förhåller sig till nödvändighetsrekvisitet.

Förvaltningsrätten konstaterar att den föreslagna anknytningsgrunden endast blir tillämplig på barn som har placerats i familjehem genom ett tvångsingripande. Barn som är frivilligt placerade faller utanför tillämpningsområdet. Ett flyttningsförbud ska fortsatt kunna tillämpas vid frivilliga placeringar, men är främst avsett att vara en temporär åtgärd och förhindra att en hemtagning genomförs för fort. Ett frivilligt placerat barn kan emellertid ha lika god anknytning till sitt familjehem som ett barn som är placerat med tvång. Förvaltningsrätten anser därför att det bör övervägas om inte anknytningsgrunden ska tillämpas även på

barn som placerats i familjehem med stöd av socialtjänstlagen (2025:400).

I 3 kap. 6 § i utkastet föreslås vad som särskilt ska beaktas vid prövningen av om förutsättningarna för vård på grund av anknytning är uppfyllda. Förvaltningsrätten anser att det är tillräckligt att exemplifiera i förarbetena vad som ska beaktas särskilt.

Förvaltningsrättens beslut om omhändertagande för vård

(4 kap. 1 §)

Av förslaget till bestämmelsen framgår att ett beslut om omhändertagande på grund av anknytning enligt 3 kap. 5 § även *får* fattas av rätten utan ansökan av socialnämnden när ett upphörande av omhändertagande för vård på grund av förhållandena i hemmet prövas. Av kommentarerna till bestämmelsen får man dock intrycket av att prövningen är obligatorisk. Detta bör klargöras i det fortsatta lagstiftningsarbetet. Om en obligatorisk skyldighet för förvaltningsrätten att pröva anknytningsgrunden införs behöver det tydliggöras att socialnämnden har det primära ansvaret för att frågan utreds på ett fullgott sätt (se vidare nedan under avsnittet 10 kap. 1 § andra stycket 2).

Tidsfrist vid ansökan om omhändertagande för vård på grund av anknytning (4 kap. 3 §)

Förvaltningsrätten ifrågasätter behovet av en tidsfrist. Eftersom vården inte upphör om ansökan kommer in för sent har tidsfristen inte någon effekt.

Upphörande av ett omedelbart omhändertagande (5 kap. 6 § 1)

I utkastet anges att ett omedelbart omhändertagande, liksom idag ska upphöra, om socialnämnden inte inom en vecka från den dag då beslutet om omedelbart omhändertagande fattades har lämnat över beslutet till

domstolen för prövning av om det ska fastställas (s. 221). Av allmänna rättsgrundsatser följer att samma omständigheter som legat till grund för det första omedelbara omhändertagandet inte får ligga till grund för ett nytt omedelbart omhändertagande (jfr prop. 1979/80:1 del A s. 592). Det kan ifrågasättas om en sådan ordning är förenlig med principen om barnets bästa (se bl.a. Kammarrätten i Jönköpings dom den 29 oktober 2014 i mål 3200-14 och JO:s ämbetsberättelse JO 2014/15 s. 393). I det fortsatta lagstiftningsarbetet bör denna fråga belysas ytterligare.

Upphörande av omhändertagande för vård (10 kap. 1 § andra stycket 2)

I förslaget anges att socialnämnden ska besluta att ett omhändertagande för vård ska upphöra när det inte längre ”behövs”. Förvaltningsrätten anser att det blir inkonsekvent att inte, även i detta sammanhang, använda rekvisitet ”nödvändig” i det fall förslaget genomförs.

Enligt förvaltningsrättens mening framstår det inte som en lämplig lösning att domstolen inom ramen för sitt utredningsansvar ska utreda frågan om vård på grund av anknytning. Förvaltningsrätten anser att det är lämpligare att det ansvaret ligger på socialnämnden. För att tydliggöra detta bör det av den föreslagna bestämmelsen framgå att det ankommer på socialnämnden att överväga och utreda om det finns förutsättningar för vård på grund av anknytning.

Begäran om upphörande av vård (10 kap. 3 § andra stycket)

Formuleringen i den föreslagna bestämmelsen kan uppfattas på så sätt att socialnämndens möjlighet att avvisa en hemtagningsbegäran endast är aktuell inom sex månader från det att barnet eller den unge omhändertagits med stöd av den nya lagen. Detta överensstämmer inte med det syfte som anges i utkastet (s. 298 f.). För att uppnå en tydlig och lättbegriplig lagstiftning anser förvaltningsrätten att bestämmelsen bör förtydligas.

Förvaltningsrätten ifrågasätter vidare att det endast är vårdnadshavares begäran som ska kunna avvisas. Förvaltningsrätten ser att det finns en risk att ett barn eller en ung person uppmuntras eller pressas av sina vårdnadshavare till att kontinuerligt begära att vården ska upphöra. Förvaltningsrätten anser därför att det bör övervägas om föreslagen avgränsning är lämplig.

Läkarundersökning (11 kap. 4 och 5 §§)

Av förslaget till bestämmelsen framgår att socialnämnden, innan en ansökan görs, ska besluta om läkarundersökning av barnet eller den unge om sådan en inte av särskilda skäl är obehövlig. Det anges att undersökningen syftar till att utgöra en del av underlaget för bedömningen av barnets eller den unges behov av vård och för planeringen av vården. Om läkarundersökningen ska ha den tyngd som förespråkas bör det läkarintyg som undersökningen utmynnar i också bifogas ansökan (jfr. 4 kap. 2 §) om inte socialnämnden i sin ansökan anger att den av särskilda skäl bedömer att en läkarundersökning är obehövlig.

Rätt till offentligt biträde (17 kap. 2 §)

Förvaltningsrätten ser positivt på att offentliga biträden ska kunna förordnas i mål om umgängesbegränsning och hemlighållande av vistelseort samt att barnet ska inta partsställning i dessa mål. Förvaltningsrätten anser dock att det finns ett behov av att förtydliga vad som krävs för att ett biträde ska förordnas, om det är tillräckligt med bara en missnöjesyttring över ett beslut, eller om det ska krävas en något mer konkret uttryckt vilja att överklaga.

Gemensamt offentligt biträde (17 kap. 3 §)

Förvaltningsrätten föreslår att möjligheten att förordna ett gemensamt offentligt biträde för vårdnadshavare och barn utgår eftersom den möjligheten aldrig tillämpas i praktiken.

Ansökan och anmälan om offentligt biträde (17 kap. 5 och 6 §§)

Av förslaget till bestämmelsen i 17 kap. 5 § framgår att den som har rätt till ett offentligt biträde får ansöka om att ett sådant ska förordnas för honom eller henne. När 17 kap. 5 och 6 §§ läses tillsammans framstår det som oklart var en enskild ska lämna in sin ansökan. Även om det för domstolen är tydligt att det är domstolen som prövar en ansökan vore det bra med ett klargörande i frågan.

Övergångsbestämmelser

Förvaltningsrätten ifrågasätter övergångsbestämmelsernas utformning och anser att det är en bättre ordning att den gamla lagen fortsatt ska vara tillämplig på beslut som fattats med stöd av den. För att anknytningsgrunden ska bli tillämplig även vid beslut enligt den gamla lagen bör socialnämnden ges en möjlighet att ansöka om vård på denna grund.

Konsekvenser av förslagen

Förvaltningsrätten noterar att förslagen innebär en inte obetydlig utökning av lagens tillämpningsområde. Förslagen kommer förmodligen att leda till fler mål och en utökad arbetsinsats inom respektive mål. Även förslagen om stärkt rätt till offentligt biträde får antas påverka domstolarnas verksamhet och den genomsnittliga tidsåtgången per mål. Förvaltningsrätten anser därför att de föreslagna ändringarna kräver ett resurstillskott till de allmänna förvaltningsdomstolarna.

Detta yttrande har beslutats av lagmannen Ulrika Melin efter föredragning av förvaltningsrättsfiskalen Oscar Lilja. Rådmannen Anna Ekman har deltagit i beredningen.

Ulrika Melin